

УДК 338.246.025.2 : 339.727.22

Кравчук О.Я., к.е.н.

Киришун Л.В.

Луцький національний технічний університет

ШЛЯХИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті досліджується інституційний механізм регулювання іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій в Україні та пропонуються шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, транснаціональні компанії, інституційних механізм регулювання інвестицій

Kravchuk. O., Kyryshun L.

BY ENCOURAGING MULTINATIONALS FOREIGN INVESTMENT IN UKRAINE

The article deals with the institutional mechanism of regulation of TNC's FDI in Ukraine and also offers the ways of its improvement.

Ключові слова: foreign direct investment, multinational companies, institutional mechanism for regulating investment

Кравчук О.Я., Киришун Л.В.

СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ В УКРАИНЕ

В статье исследуется институциональный механизм регулирования иностранных инвестиций транснациональных корпораций в Украине и предлагаются пути его совершенствования.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, транснациональные компании, институциональных механизм регулирования инвестиций

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вставши на шлях незалежного розвитку, Україна зіткнулася з проблемою прискореної інституційної перебудови економіки. Зазначені трансформації зазвичай негативно позначалися перш за все на економічному стані нашої держави. Зрозуміло, що для реструктуризації та розвитку економіки потрібні значні кошти.

Кравчук О.Я., Киришун Л.В.

Внутрішніх джерел фінансування в Україні в достатній мірі не вистачає, що обумовлює необхідність стимулювання процесу іноземного інвестування, в першу чергу за рахунок залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) транснаціональних корпорацій (ТНК).

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження теоретико-практичних аспектів інституційного механізму регулювання іноземних інвестицій ТНК знайшли відображення в працях вітчизняних та зарубіжних науковців: Рогача О., Плотнікова О., Шниркова О., Новицького В., Даниленка А., Білоруса О., Кутовенка А., Карпенко Г., Яценка А. та інших.

Однак, на сьогоднішній день існує необхідність вдосконалення та адаптації до сучасних умов господарювання інституційного механізму регулювання іноземних інвестицій ТНК в Україні.

Цілі статті. З огляду на це постає завдання дослідження інституційного механізму регулювання іноземних інвестицій ТНК в Україні та пошуку шляхів його вдосконалення.

Тобто цілями дослідження є виявлення наявних проблем інституційного забезпечення процесу державного регулювання іноземного інвестування ТНК в Україні та розробка шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кінець ХХ ст. охарактеризувався у розвитку світової економіки різким збільшенням обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ), тобто глобальним інвестиційним бумом. Так, якщо в 1982р. ПІІ становили 58 млрд. дол., в 1990 р. – 200 млрд. дол., то вже в 2000 р. за оцінками ЮНКТАД світовий обсяг ПІІ перевищив 1,1 трлн. дол. і був на 14% більшим, ніж в 1999 р.

Для порівняння, в Україну у 2000 році надійшло 594 млн. дол. іноземних інвестицій, що становить приблизно 0,05% світового обсягу та приблизно 2% ПІІ в країні з перехідною економікою, що є надзвичайно низьким показником. В 2001-2003 роках обсяги ПІІ залишились приблизно на тому ж рівні, 600-700 млн. дол. щорічно, і це в той час, коли за розрахунками Міністерства фінансів для структурної перебудови економіки України необхідно приблизно 200 млрд. дол.). Тобто Україна по суті знаходиться обабіч світових потоків інвестицій. З огляду на це особливої актуальності набуває аналіз причин та пошук заходів, які б прискорили інтеграцію України у міжнародний ринок інвестицій, а отже забезпечили прискорений

розвиток національної економіки.

В Україні велика кількість досліджень присвячена аналізу та пошуку шляхів залучення іноземних інвестицій, однак головна проблема полягає сьогодні в тому, що більшість пропозицій щодо вирішення цієї проблеми є нереалізованими. Ми пропонуємо розглянути цю проблему з дещо іншого підходу, а саме проаналізувати вітчизняну нормативну базу в контексті еволюції міжнародно-правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК). Оскільки в останній чверті XX – на початку XXI ст. ТНК перетворилися на найважливіший фактор розвитку світової економіки та міжнародних економічних відносин.

Економічна могутність ТНК в кінці XX століття досягла планетарних масштабів. Це зумовлено тим, що ТНК сьогодні здійснюють понад 90% світових ПП, контролюють до половини світового промислового виробництва, 63% світової торгівлі, а також приблизно 80% патентів та ліцензій на нову техніку, технологію і ноу-хау. Під контролем ТНК перебуває 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, лісоматеріалів, тютюну, джгута та залізної руди, 85% - ринку міді і бокситів, 80% - чаю та олова, 75% - бананів, натурального каучуку та сирої нафти. Половина експортних операцій США здійснюються американськими та іноземними ТНК. У Великобританії їх частка сягає 80%, а в Сінгапурі – 90%. Більша частина платежів, пов'язаних з трансфертом нових технологій, здійснюється в середині ТНК: у США їх частка складає 80%, у Великобританії 90%.

Інституційний механізм регулювання ПП ТНК в Україні вимагає, в першу чергу, вдосконалення організаційної структури державних інститутів та їх повноважень щодо регулювання та контролю за здійсненням ПП ТНК.

Державна політика щодо залучення іноземного капіталу здійснюється Кабінетом Міністрів України спільно з НБУ і регулюється Верховною Радою України. Важлива роль в цьому процесі належить державним інституціям, що безпосередньо займаються залученням іноземних інвестицій в Україну. Схематично інституційне забезпечення регулювання ПП в Україні подано на рисунку 1.

Закони приймає Верховна Рада України, зокрема, ті які розробляються відносно іноземних інвестицій в Комітетах Верховної Ради з питань економічної політики, власності, управління

національною економікою та інвестицій, з питань фінансів та банківської діяльності. Виконавчі органи влади відносно іноземних інвестицій до недавнього часу в Україні реально були стримуючим фактором при прийнятті інвестиційних рішень. Після Указу Президента України відносно адміністративної реформи від 15 грудня 1999 року ситуація значно покращилась, оскільки функції Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків та торгівлі, Державного інвестиційно-клірингового комітету, Національного агентства України з реконструкції та європейської інтеграції та Агентства з питань вільних економічних зон були передані Міністерству економіки України [1]. Таким чином, розширилися повноваження Міністерства економіки України, перелік яких представлено на рис.1. Крім того, повноваження Національного агентства України по управлінню державними корпораційними правами передані Фонду державного майна України. Ліквідовані Державний інноваційний фонд та Державна інвестиційна клірингова компанія України.

Разом з тим, як ми вже вказували вище Україна приєдналась до Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державними та іноземними особами, якою передбачено створення міжнародного центру по регулюванню інвестиційних спорів, який може мати своє представництво в Україні. В компетенцію Центру входить вирішення правових спорів відносно інвестицій при наявності згоди учасників спору про передачу такого спору для вирішення Центром. При цьому в подальшому сторони не мають права відмовитись від свого рішення в односторонньому порядку. Рішення центру є обов'язковим для виконання і прирівнюються до рішення вищих судових інстанцій держави [2, 120].

Таким чином, замість вищезазначених інститутів більш доцільно було б скоріше застосування норм вище зазначеної Конвенції та відкриття представництва Центру в Україні. Це сприяло б достатньо більш об'єктивному вирішенню інвестиційних спорів та збільшило б довіру іноземних інвесторів до України [1].

Крім того, в Україні діє Консультативна рада з питань іноземних інвестицій, завданням якої є розробка рекомендацій в галузі державної політики з залучення іноземних інвестицій в економіку України, використання сучасного економічного досвіду та прискорення інтеграції України в систему міжнародних господарських зв'язків [3].

Президент України своїм Указом від 19 липня 2005 року N 1116/2005 утворив Національну раду України з інвестицій та інновацій

як дорадчий орган при Президентові України, а також Державне агентство України з інвестицій та інновацій як допоміжний орган.

Державне агентство України з інвестицій та інновацій (Держінвест) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів. Основними завданнями Держінвесту є: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері інвестицій та інноваційної діяльності; підготовка в установленому порядку пропозицій щодо формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестицій та інноваційної діяльності, визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, розроблення державних інвестиційних та інноваційних програм і передбачення у державному бюджеті коштів для їх кредитування, вивчення світового досвіду залучення інвестицій та запровадження механізмів стимулювання інноваційного розвитку, подання пропозиції щодо поширення його в Україні, вжиття заходів до залучення іноземних інвестицій в національну економіку та мобілізації внутрішніх інвестицій; розробка у межах своїх повноважень проектів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної політики у сфері інвестицій та інноваційної діяльності і подання їх в установленому порядку Кабінетові Міністрів України, бере участь у підготовці та здійсненні заходів щодо інституційного розвитку ринків капіталу, управління інвестиційними ресурсами та корпоративного управління і подає в установленому порядку відповідні пропозиції [1].

Як можна побачити інституціональна структура регулювання іноземних інвестицій в Україну продовжує бути недосконалою, оскільки має місце дублювання функцій вищезгаданих інститутів. На нашу думку необхідно підпорядкувати Агентство Міністерству економіки України (при цьому в повноваження Агентства слід передати функції, які є зараз в Мінекономіки відносно іноземних інвестицій). Оскільки в Україні відсутня система страхування ризиків, які виникають при здійсненні іноземного інвестування, а також міжнародного лізингу, на наш погляд є сенс виконання цих функцій покласти на Агентство. На рисунку 2 подано схему вдосконаленої системи інституційного забезпечення регулювання ПІІ ТНК в Україні.

Інституційний механізм регулювання ПІІ ТНК в Україні вимагає також вдосконалення його нормативно-правового забезпечення. З цією метою, в Україні необхідно розробити і прийняти Закон України "Про державне регулювання діяльності ПІІ ТНК". В даному законі доцільно

чітко визначити поняття „ТНК”, зокрема як економічно єдину систему, угруповання підприємств, які здійснюють свою діяльність у двох чи більше країнах переважно у формі ПП, здійснюють вплив на економічну політику як країни базування, так і приймаючих країн через залучення їх до світових глобалізаційних процесів, керуються і контролюються як правило з єдиного центру і складаються з материнської компанії, дочірніх підприємств, філіалів та відділень.

Здійснювати державний нагляд за діяльністю ТНК мають Національний банк України; Кабінет міністрів України в особі Міністерства економіки, Міністерства фінансів, Фонду державного майна, Антимонопольного комітету України; Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку та інші органи державної влади (Податкова адміністрація України, МВС України, СБУ, Прокуратура України) у межах своїх повноважень.

Органи державної влади повинні мати повноваження щодо розробки правил, стандартів та вимог щодо здійснення ТНК певного виду господарської діяльності; сертифікації певного виду фахівців ТНК; ліцензування певних видів господарської діяльності ТНК; збору, узагальнення та аналітичної обробки статистичної інформації про діяльність ТНК; та інших вимог, які не суперечать чинному законодавству.

Органи державного регулювання та нагляду повинні мати у своєму розпорядженні повноваження щодо обміну необхідною інформацією про ТНК з наглядовими органами країн їх походження.

Одним з поширених шляхів залучення прямих іноземних інвестицій у світі на сьогоднішній день є створення вільних економічних зон (ВЕЗ). За їх допомогою не тільки залучаються кошти на розвиток окремих територій та галузей, завдяки їх дії країна-реципієнт швидше інтегрується в світогосподарські процеси і напрацьовує досвід співпраці з іноземними партнерами і менеджменту сучасного рівня.

Інституційний механізм регулювання ПП ТНК в Україні вимагає, також, вдосконалення методології обліку діяльності ТНК в Україні.

Слід констатувати, що система статистичної звітності в Україні не забезпечує отримання достовірної інформації, що ускладнює процес аналізу економічного стану країни та прийняття адекватних рішень. На основі наявної фрагментарної, неперевіреної та неузгодженої інформації, що узагальнюється державними органами, важко навіть

дати оцінку ситуації, а тим більше прогнозувати розвиток подій. Насамперед, це стосується сфери зовнішньої економічної діяльності, де присутність ТНК є визначальною. Різні дані (за однаковими позиціями) зовнішньої торгівлі оприлюднюють Державний комітет статистики України і Державна митна служба України, а оцінки показників зовнішньої торгівлі, зроблені в Україні, значно відрізняються від показників, що наводяться її зарубіжними партнерами, в тому числі ТНК. Аналогічна ситуація в інших сферах. Отже, вдосконалення національної системи статистичної звітності, впровадження системи узгоджених показників, за якими має опрацьовуватися інформація щодо діяльності ТНК в Україні, є завданням виключної важливості - використання неповної та/або недостовірної інформації спричиняє проведенню помилкового дослідження, а на рівні держави ухваленню помилкових рішень щодо регулювання економічної діяльності нерезидентів, в першу чергу ТНК.

Крім того, в українському законодавстві відсутнє таке поняття, як ТНК, філія ТНК, дочірнє підприємство ТНК, ПП ТНК. Це обумовлює відсутність в національній статистиці систематизованих даних щодо ТНК, які діють на Українському ринку, на відміну від міжнародної економічної статистики та статистик інших країн, які ведуть облік присутніх на їхньому ринку іноземних та національних ТНК.

Це, в свою чергу, призводить до неможливості отримання достатньої кількості достовірних даних про позитивні і негативні наслідки діяльності ТНК в Україні.

Це ще раз підтверджує необхідність прийняття закону України „Про державне регулювання діяльності ТНК”, визначення всіх категорій та особливостей цього поняття, а також виділення коштів з державного бюджету на фінансування досліджень Державним комітетом статистики України та його підрозділами в регіонах інформації, щодо присутніх на українському ринку іноземних філій та відділень ТНК.

Актуальною також для України є проблема вдосконалення інформаційно-аналітичного та кадрового забезпечення процесу залучення ПП ТНК

Кадрове забезпечення реалізації інвестиційних стратегічних пріоритетів може здійснюватись шляхом розширення підготовки спеціалістів з інвестиційно-інноваційної діяльності у спеціалізованих вищих навчальних закладах IV рівня акредитації, організації перепідготовки і підвищення кваліфікації замовників й менеджерів

інвестиційних проектів та їх цільової підготовки з конкретних інвестиційних проектів і програм, створення інкубаторів інвестиційно-інноваційного бізнесу, де б поєднувались навчання з практичною допомогою підприємцям-початківцям, закордонного стажування керівників з метою доопрацювання бізнес-планів, пошуку партнерів для стратегічних інвестиційних проектів, організації дистанційного навчання (з використанням мережі Інтернет) з питань методології й організації інвестиційного бізнесу.

На межі тисячоліть інформаційні ресурси, які є сукупністю знань, технологій, інформаційних мереж і носіїв інформації, стають одним з найважливіших і найкоштовніших продуктів, створених людиною, а інформаційна сфера – важливою складовою життя суспільства, чинником його стійкого функціонування і позитивного розвитку. У зв'язку з цим невід'ємною складовою інституційного механізму регулювання міжнародної інвестиційної діяльності є інформаційно-аналітичне його забезпечення, яке повинно передбачати: аналіз існуючих проектів, ініціатив, інформаційних матеріалів; можливість створення єдиної спеціальної державно-громадської системи в мережі Інтернет із розміщенням в ній відкритої інформації про поточну діяльність як уряду, так і регіонів; створення системи обміну інформацією про наявність перспективних інвестиційних проектів для забезпечення двосторонніх контактів з торговими палатами інших країн з метою залучення інвесторів; формування, накопичення та оновлення бази даних про кон'юнктуру ринку інвестиційних проектів, аналіз стану і оцінку перспектив розвитку регіональних сегментів цих проектів у внутрішніх і міжнародних електронних мережах; розміщення інформації про інвестиційні проекти, що мають реальні державні гарантії і пільгове оподаткування; проведення аналізу сильних і слабких сторін економіки країни.

Висновки. Таким чином, інституційний механізм регулювання іноземних інвестицій ТНК в Україні потребує вдосконалення організаційної структури державних інститутів та їх повноважень щодо регулювання та контролю за здійсненням ПІІ ТНК, вдосконалення нормативно-правового забезпечення, зміни економічної структури національного господарства, здійснення моніторингу діяльності вільних економічних зон, вдосконалення методології обліку діяльності ТНК в Україні, інформаційно-аналітичного та кадрового забезпечення процесу залучення ПІІ ТНК.

Лише прагматичне співвідношення відкритості ринку для ТНК і державне регулювання їх діяльності в інтересах національної економіки буде на користь українському суспільству в умовах глобалізації світогосподарських процесів.

1. Яценко Антон Володимирович. Державне регулювання іноземної інвестиційної діяльності в Україні: Дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2000. — 184 арк. — Бібліогр.: арк. 162-179.
2. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18.05.1965 р.
3. Указ Президента України №323/97 "Про Консультативну раду з питань іноземних інвестицій в Україні" від 11.04.1997 р.